

M. S. ANDREYEV- ILMYIY FAOLIYATI

Toshpo'latova Shaxnoza Shuhratovna

Osiyo Xalqaro Universiteti

“Tarix va filologiya” kafedrasi tarix fani o'qituvchisi

toshpulatovashaxnozashuhratovna@oxu.uz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10396890>

Annotatsiya. Mazkur maqolada M. S. Andreyevning hayot yo'li, ilmiy faoliyati xususida to'xtalib, O'rta Osiyoning turli hududlarida ya'ni maktablardagi ish faoliyati, etnologik faoliyati natijasida hududlarning tilini o'rganganligi haqida ma'lumotlar bayon etilgan. Shuningdek “Xuf vodiysi tojiklari” asari orqali fanga birinchi bo'lib ma'lum bo'lgan tojiklarning xuftiy xalqi etnologiyasi olimning faoliyati natijasi hisoblanadi.

Kalit so'zlar: M.S. Andreyev, etnolog, etnograf, tilshunos, arxeolog, inspektor, mudir, “Xo'jand bo'yicha tarixiy qaydlar” nomli tadqiqot, “Xuf vodiysi tojiklari” asari, “Angren daryosi vodiysidagi, arxeologik qiziqarli joylar” maqola.

M. S. ANDREYEV-SCIENTIFIC CAREER

Abstract. M. In this article. S. The life path, scientific activity of Andreyev is highlighted, and information is described that he studied the language of the regions in different regions of Central Asia, that is, as a result of his work in schools, ethnological activities. Also the Ethnology of the khuftian people of the Tajiks, first known to science through the work “Tajiks of the Khuf Valley”, is the result of the activist activity of the scientist.

Keywords: M.S. Andreyev, ethnologist, ethnographer, linguist, archaeologist, inspector, manager, a study entitled “historical notes on Khojand”, the work “Tajiks of the Khuf Valley”, the article “in the Valley of the Angren River, places of archaeological interest”.

M. S. АНДРЕЕВ - НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Аннотация. В этой статье М. С. Касаясь жизненного пути, научной деятельности Андреева, приводятся сведения о его изучении языков регионов в различных районах Средней Азии, то есть в результате работы в школах, этнологической деятельности. Также результатом деятельности ученого является этнология хуфтинского народа таджиков, которая впервые стала известна науке благодаря работе “таджики Хуфтинской долины”.

Ключевые слова: М.С. Андреев, этнолог, этнограф, лингвист, археолог, инспектор, заведующий, исследование “Исторические записки по Ходжанду”, работа “таджики Хуфской долины”, статья “археологические достопримечательности в долине реки Ангрен”.

M. S. Andreyev nafaqat olim, etnograf, tilshunos va arxeolog, etnolog sifatida tanilgan, balki inqilobdan oldingi Turkiston sharoitida u o'z kuchi va imkoniyatlaridan kelib chiqib, Xo'jand va Jizzax viloyatlarida maktab ishlarini o'qitishni takomillashtirish va tartibga solishga ko'maklashgan ham. Ushbu faoliyat ayniqsa 1914-yildan 1918- yilgacha, M. S. Andreyev Samarqand viloyatining 2-tumanidagi xalq bilim yurtlari inspektori bo'lib ishlaganida faol amalga oshirilgan. 1893- yilda M. S. Andrev O'qituvchilar seminariyasini tamomlagan va davlat stipendiati sifatida u Turkiston hududida 6 yil rus-mahalliy maktablarda xizmat qilishi kerak edi.

Maktablarda bo'sh ish o'rinlari yo'qligi sababli M. S. Andreyev Xo'jand bilim yurti qoshidagi kechki kurslar mudiri lavozimida ishlagan. M. S. Andreyev hayotida mudirlik lavozimi shunday bo'ldiki, bu tayinlanish 1893-yil aprel oyida Turkiston o'lkasi bilim yurtlari bosh inspektori F. M. Kerenskiy tomonidan o'tkazilgan bilim yurtining taftishiga to'g'ri keldi. Uning ta'kidlashicha, rus tilidagi darslar “noto'g'ri va muvaffaqiyatsiz” o'quvchilar inspektorga rus tilini o'rganish istagi bilan “ular uni o'rgana olmaydilar”, deb aytishdi, chunki o'qituvchisi mahalliy tilni bilmaydigan, rus maktabida darslar yomon tashkil etilgan edi.

Turkiston o'lkasi, shoshilinch ravishda rus tili o'qituvchisi lavozimini egallash uchun munosib odamni qidiradi. Bu paytda o'qituvchilar seminariyasini endigina tugatgan M. S. Andreyev bo'lib chiqdi, mahalliy urf-odatlar va tillarni yaxshi biladigan olim maktabga kelgan M. S. Andreev bu yerda nafaqat tashlab ketilgan o'quv ishlariga duch keldi, balk u hokimiyatning maktablar va maktablarga bo'lgan munosabatiga hayron bo'ldi, ularning soni ham kam edi, ularning og'ir moddiy va moliyaviy ahvoli va maktabni saqlash politsiya uchastkasini isitish va yoritish uchun ajratilgan mablag bilan deyarli bir xil mablag' bilan ta'minlandi, o'qituvchilarning ish haqi juda past edi. M. S. Andreyev kechki kurslar mudiri bo'lib ishlaganida yiliga atigi 240 rubl va shahar bog'bonlari 900 rubl olgan o'sha yillardagi ahvolini eslab, M. S. Andreyev shunday yozgan: “oyiga 20 so'm maosh olgan, bu pul bilan u o'zining yashashi, otini boqadi, xizmatkorlarni yollashga yetgan. Bir kuni Xo'jandga Nalivkin kelganida mening ahvolim yaxshilandi. U mening daromadim kamligini, ahvolim yomonligini ko'rди. O'sha paytda Xo'jandda Nalivkin do'sti Glushanovskiy viloyat boshlig'i bo'lgan. Nalivkin u bilan gaplashgan va u menga yordam berdi va bundan tashqari, u meni o'g'liga o'qituvchi sifatida taklif qildi va meni ovqatlantirdi.

Keyinchalik, 1894-yilda M. S. Andreyev Turkiston o'qituvchilar seminariyasiga mahalliy tillar amaliyotchisi etib tayinlandi. Bu yerda u seminariyaning so'nggi uchta sinfida fors tilidan dars bergan, barcha sinflarda o'zbek tilida amaliy va nazariy mashg'ulotlar o'tkazgan. 1896-yil apreldan 1897-yil martgacha M. S. Andreyev Toshkent bilim yurtida o'zbek tili o'qituvchisi bo'lib ishlagan. O'sha yillarda maktablar va maktablar uchun darsliklar nashr etishga umuman e'tibor berilmagan. M. S. Andreyev qisqa vaqt ichida o'zbek tili bo'yicha darslik tuzdi. N. P. Ostroumovning fikricha, bu qo'llanma o'z maqsadiga to'liq mos kelgan edi. N. S. Lukoshin esa yozuvni o'rganish uchun eng yaxshi darslik M. S. Andreyevning ishi deb hisoblagan. M. S. Andreyev bilim yurtida o'qituvchi bo'lib ishlaganida ingliz tili kurslariga qatnaydi, unda u N. S. Lukoshin bilan tanishadi. 1897-yildan kasallik tufayli M. S. Andreyev uning iltimosiga ko'ra seminariya va Toshkent bilim yurtida ishlashdan ozod etilgan. Shunday qilib, uning pedagogik faoliyatining birinchi bosqichi tugadi. 1913-yilda Turkiston o'lkasidagi o'quv muassasalari menejeri va Rossiya ma'rifat bo'limi o'rtasida mavjud maktablar ustidan nazoratni kuchaytirish maqsadida hududda to'rtta yangi inspektor tashkil etilishi to'g'risida yozishmalar bo'lib o'tdi.

Hindistondan O'rta Osiyoga xizmatga ketayotgan Turkiston viloyati bilim yurtlari bosh inspektori nomiga uni inspektor lavozimiga tayinlash to'g'risida iltimosnoma bilan murojaat qiladi. Bunday lavozimga tushish juda oson emas edi. M. S. Andreyev bilan birgalikda yana 27 kishi ariza berdi. 1913- yil oxirida xalq ma'rifat departamenti Turkiston viloyati bilim yurtlari bosh inspektoriga yangi tasdiqlangan to'rtta bilim yurtlari inspektoriga ish haqi to'lash uchun kredit ochishga ruxsat berdi. A. A. Semyonovning 346 va boshqa hamkasblarining

iltimosnomasi tufayli 347 o'quv idorasi bo'yicha 1914-yil 13-yanvardagi buyruq bilan M. S. Andreyev ma'rifat vazirligi idorasi bo'yicha Samarqand viloyati 2-tuman xalq bilim yurtlari inspektori etib xizmatga o'tkazildi. Uning yashash joyi Xo'jand shahri deb belgilangan. M. S. Andreyevning ma'lumotlarida, bu haqida o'ttiz yil o'tgach, 9 ta rus va 2 ta rus-mahalliy maktablar, shuningdek, 9 ta madrasa va 700 ta maktablar bo'lgan, ammo ularning o'rtasiga aralashish tavsiya etilmagan. O'zbekiston SSR Markaziy davlat tarixiy arxivida Samarqand viloyati 2-tuman xalq bilim yurtlari inspektori M. S. Andreyevning 1914-yildagi hisobotida aytilishicha, o'sha paytda uning tasarrufida 5 ta rus-mahalliy maktablar, 3 ta temir yo'l bilim yurtlari bo'lib, ularda 757 nafar o'g'il, 392 nafar qiz ta'lim olgan, ulardan mahalliy millat vakillari: — o'g'il bolalar-223, qizlar-2, jami madrasalar 61, maktablar — 666 edi. Ushbu ma'lumotlar 1913-1914 yillarda Xo'jand va Jizzax viloyatlarida maktablar va o'quvchilar soni to'g'risidagi ma'lumotlarni aniqlashtirishga imkon beradi. M. S. Andreyevning inspektorlik faoliyati birinchi urush davriga to'g'ri keldi. Bu Turkiston hududidagi maktablar va bilim yurtlari holatiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. "Men bu yerga kelganimda maktablarning yetishmasligi tufayli qancha bolalar umuman ta'limsiz qolayotganini ko'rganimda men o'zimni 1-marotaba yomon his qilganman" – deydi M.S.Andreyev.

Biroq, kundalik ish jarayonida olim o'z bilimlarini doimiy ravishda to'ldirib bordi. U g'urur bilan: "mening asosiy universitetim O'rta Osiyo bo'yilab mustaqil sayohatlarim edi", degan.

M. S. Andreyev boshlang'ich ta'limni Toshkentda erkaklar gimnaziyasida oldi, u yerda 2 yil tayyorgarlik va 4yil asosiy sinflarda o'qidi. 1889 yilda u yerdan Turkiston o'qituvchilar seminariyasiga ko'chib o'tgan. Seminariyada o'quv dasturi, xalqning maqsadlari uchun emas, birinchi navbatda o'quvchilarga mahalliy tillarni yaxshi bilishlariga qaratilgan edi. Buning ajablanarli joyi yo'q, agar seminariyada bir hafta davomida talabalar matematikani 11 soat, geografiyani 9 soat, tarixni 8 soat, pedagogikani 6 soat o'rgandilar va mahalliy tillarni o'zlashtirish uchun haftasiga 37 soat ajratdilar. Seminarchi sifatida M. S. Andreyev Toshkentning eski shahar qismiga tez-tez borib turgan va vaqt o'tishi bilan madrasaning ba'zi talabalari va ular orqali madrasa dodxohi Qozi Sharif-Hoji oilasi va Eshon Qulidagi Ubaydulla Maxsum mudarrislari bilan yaqinroq bo'ldi. Seminariyada o'qish yillarida Andreyev kasal bo'lib qoldi va shifokorlar maslahati bilan tog'larga sayohat qildi. U Chimkentda bo'lganida qirg'iz ko'chmanchi ovuliga qo'shib, uning hayoti va turmush tarzini diqqat bilan kuzatgan. Andreyevning xotiralarida saqlanib qolgan dalillarga asoslanib, V. P. Nalivkinning mahalliy xalqlarning tillarini, xususan tojik tillarini o'zlashtirishdagi roli to'g'ri ta'kidlangan.

M. S. Andreyev tillarni o'rganishni, xalqlarning o'tmishi haqidagi tarixiy hujjat sifatida ko'rib chiqdi. Til bo'yicha yozuv materiallarini yig'ishda, uning ta'kidlashicha: "agar biz madaniyatning turli bosqichlari bilan bog'liq bo'lgan so'zlarning ma'lum bir to'plamini olsak va ularni shunga mos ravishda ishlab chiqsak, O'rta Osiyo madaniyati tarixidagi ko'plab bosqichlarni aniqlash uchun katta qo'llanmaga ega bo'lamiz". Olimning xalq ijodiyoti asarlarini — folklorni to'plash va o'rganishga bo'lgan e'tibori xarakterlidir. Folklor, M. S. Andreyev ta'kidlaganidek, birinchi navbatda "xalqning o'zi haqida jonli guvohligi" sifatida qadrlidir. Bu uning hayoti, oilaviy va ijtimoiy munosabatlari, uy sharoitlari, e'tiqodlari, marosimlari va urf-odatlarini aks ettiradi. Unda siz uning o'tmishidan qolgan voqealarni kuzatishingiz, uzoq o'tmishdagi voqealar, uzoq vaqtdan beri saqlanib qolgan e'tiqod ko'rsatmalarini topishingiz

mumkin.

V. P. Nalivkinning M. S. Andreyevning olim sifatida shakllanishidagi roli beqiyos ahamiyatga ega edi. U Turkiston o'lkasining tarixi, etnografiyasi, islom madaniyatiga doir ko'plab asarlar yozgan, o'zbek ("sart"), fors tillari bo'yicha qo'llanmalar yaratgan, "sartcha" (o'zb.)-ruscha, ruscha-"sartcha" (o'zb.), ruscha-forscha lug'atlar tuzgan. Akademik V. V. Bartoldning ta'rificha, V. P. Nalivkin. "ruslar orasida o'zbek tili va turmushini eng yaxshi bilgan" olim edi. V. P. Nalivkin yosh Andreyevning sevimli ustози bo'lganida, nafaqat bir nechta til darsliklarini, ikkita kitobni ham nashr qildirgan: "Qo'qon xonligining qisqacha tarixi" va "Farg'ona vodiysida yashaydigan ayolning hayoti to'g'risida insho" (ikkalasi ham 1886 -yilda Qozonda nashr etilgan). Ushbu kitoblarning ikkinchisini rafiqasi M. N. Nalivkina bilan birgalikda yozgan. Butun oila sifatida ular bir necha yil Nanay qishlog'ida (sobiq Namangan okrugi) yashadilar, natijada Nalivkinlar mahalliy aholining hayoti, urf-odatlar va g'oyalarini chuqur o'rganib chiqdilar. Aynan shu yerda M. S. Andreyevning ilmiy ijodining eng muhim xususiyatlari kelib chiqadi. Demak, M. S. Andreyev etnografiya sohasidagi ilmiy faoliyatining ilk qadamlaridanoq O'rta Osiyo xalqlarining ma'naviy madaniyati, ularning e'tiqodlari, urf-odatlar va marosimlari, demonologik va kosmogonik g'oyalariga qiziqish bildirgan. Bu qiziqish u bilan hayotining so'nggi kunlarigacha saqlanib qoldi. 1896-yilda M. S. Andreyev "Bani" sarlavhasi ostida "Xo'jand bo'yicha tarixiy qaydlar" nomli maqolasini e'lon qildi. Shuningdek, muallif Xo'jand tarixining turli davrlariga oid tangalar, yaqin atrofdagi Mo'g'oltov tizmasidagi arxeologik va epigrafik yodgorliklarga oid ba'zi ma'lumotlarni keltirgan. M. S. Andreyev Xo'jandni "yashil rangga botgan shahar, kumush oqim bilan uzoqdan tebranib turgan yaltiroq suv chizig'i bilan o'ralgan, orqa fonda ulug'vor qordek oppoq tog'lar", haqida ma'lumot bergan. Keyinchalik M.S.Andreyevning sayohatlari (Angrenning yuqori oqimi, Farg'ona vodiysi, Qizilqum, Falgar, Matcha va boshqalar) muntazam tus oldi. Sayohatlarining birida Zarafshon muzligiga yetib borgan Yangi-Sabak dovoni orqali qaytib, so'ngra Shahrisabzdan Hisor vodiysiga, Obixingu daryosining yuqori oqimiga, Yagnobga yo'l oladi va O'ra-tuba orqali Toshkentga qaytib keladi. 1902-yilda M.S.Andreyev O'sh orqali Pomirga, Vaxonga, Ishkoshimga sayohat qiladi. Sayohatning ilmiy natijasi A.A.Polovsov bilan birgalikda Ishqoshim va Vaxon qabilalarining etnografiyasiga bag'ishlangan ilk risola nashri bo'ldi. M. S. Andreyev sayohat davomida, Toshkentda yashab, o'sha paytda fanga deyarli noma'lum bo'lgan yozg'ulom tiliga oid ba'zi materiallarni to'plashga muvaffaq bo'ldi. Bu va undan keyingi yillarda M. S. Andreyev Turkiston bilan aloqani uzmay, uzoq vaqt Toshkentda yashab, bu yerda lingvistik va etnografik materiallar to'plashni davom ettirdi.

M. S. Andreyevning "Angren daryosi vodiysidagi, arxeologik qiziqarli joylar" maqolasida birinchi sayohatlarining taassurotlarini shunday yoritgan: "Men mahalliy aholining topilgan turli xil narsalar haqidagi hikoyalarini eshitish, mahalliy aholi tomonidan qazilgan tepaliklar va izlarni ko'rish shuningdek, ular qazib olgan qadimiy tangalarni olish imkoniyatiga ega bo'ldim" deb. Maqolada yosh muallif nafaqat ko'plab arxeologik joylar va ularning ahamiyati haqida yozadi, balki shaxsiy foyda uchun mahalliy xazina qidiruvchilar tomonidan arxeologik materiallarni talon-taroj qilinganligi haqida ham ma'lumotlar mavjud. Yo'qolganlar buyumlar orasida Yunon-Baqtriya davriga oid juda nafis- nefritdan yasalgan toka, hayvonlarning boshiga bezakli ilmoq, mis, oltin va kumush tangalar va yozuvlar, keramika buyumlari,

uzuklar,sirg'alar, bilaguzuklar,mis idishlar, qazib olingan tangalar va eski oltin va kumush buyumlar zudlik bilan Rossiya ma'muriyatiga topshirilmasdan,mahalliy zargarlar tomonidan uzuklar,bilaguzuklar va boshqa narsalar tayyorlash uchun eritilgan.

REFERENCES

1. Акрамова. Х. Ф, Акрамов Н.М. Востоковед Михаил Степанович Андреев. (ИАУЧНО-БИОГРАФИЧЕСКИЙ ОЧЕРК).- ИЗДАТЕЛЬСТВО «ИРФОН» Душанбе — 1973 г
2. Андреев М. С. Таджики долины Хуф. Вып. 2. - Душанбе, 1958
3. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Vladimir_Nalivkin
4. Toshpo'latova, S. (2023). ETHNOLOGICAL ANALYSIS OF CALENDRIAL CALCULATION AND LENGTH MEASUREMENTS OF KHUF VALLEY TAJIKS IN THE RESEARCHES OF MS ANDREYEV. *Modern Science and Research*, 2(10), 291-299.
5. Toshpo'latova, S. S. (2023). TOJKLAR MILLIY KIYIM-KECHAKLARI VA "BESHMORAK" MAROSIMINING ETNOLOGIK TAHLILI. *SCHOLAR*, 1(28), 395-401.
6. Toshpo'latova, S. (2023). A STUDY OF THE WEDDING CEREMONY OF THE TAJIKS OF AFGHANISTAN. *Modern Science and Research*, 2(9), 84-89.
7. Toshpo'latova, S., & Ashurova, G. (2023). THE HISTORY AND DESCRIPTION OF THE WORK OF MS ANDREYEV-" ARK BUKHARI". *Modern Science and Research*, 2(9), 404-409.
8. Toshpo'latova, S. S., & Naimov, I. N. (2023). MS ANDREYEV-O'RTA OSIYO XALQLARI ETNOGRAFIYASINING YIRIK OLIMI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 1214-1222.
9. Naimov, I., & Toshpo'latova, S. (2023). MARRIAGE CEREMONY OF TAJIKS IN THE WORK OF MIKHAIL STEPANOVICH ANDREYEV "TADJIKI DOLINI KHUF". *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 3(1), 12-16.
10. Shokir o'g'li, S. U. (2023). MAHALLANING JAMIYAT IJTIMOYIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI. *Научный Фокус*, 1(6), 369-371.
11. O'gli, S. U. S. (2023). ELUCIDATION OF ISSUES OF THE HISTORY OF BUKHARA GUZARS IN OA SUKHAREVA AND HER STUDIES. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(11), 30-35.
12. Shokir o'gli, S. U. (2023). The Essence of State Policy on Youth in New Uzbekistan. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(9), 554-559.
13. Shokir O'g'li, S. U. (2023). THE IMPORTANCE OF THE MAHALLA SYSTEM'S REFORMATIONS IN NEW UZBEKISTAN. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(10), 25-30.
14. Sadullayev, U. (2023). THE ROLE OF THE NEIGHBORHOOD IN RAISING A SPIRITUALLY MATURE GENERATION. *Modern Science and Research*, 2(10), 488-493.

15. Sadullayev, U. (2023). O'zbekistonda xotin-qizlarga berilayotgan e'tibor: mahalla boshqaruvida xotin-qizlarning roli. In *Oriental Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 551-556). ООО «SupportScience».
16. Muxamedovna, G. M. (2023). INNOVATSION TALIM-BUYUK KELAJAK POYDEVORI. *World scientific research journal*, 17(1), 74-76.
17. Muxamedovna, G. M. (2023). UCHINCHI RENESANS DAVRIDA AJDODLARIMIZ MEROSINI ORGANISH ORQALI INTEGRATSION TA'LIMNI YANADA TAKOMILLASHTIRISH TAMOYILLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 22(1), 35-38.
18. Muxamedovna, G. M. (2023). KREATIV YONDASHUV ASOSIDA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH MEKANIZMLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 21(3), 12-14.
19. Gadayeva, . M. . (2023). THE UNIQUE SIGNIFICANCE OF MASTERING SOCIAL SCIENCES DURING THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 2(10), 459-464. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25292>
20. Rokhila Bafoeva 2023. The Concept of Education in English and Uzbek Proverbs. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769). 1, 9 (Nov. 2023), 292-296.
21. Bafoeva, R. (2023). NEW METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES. *Modern Science and Research*, 2(10), 58-63.
22. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2022). NATIONAL AND CULTURAL PROVERBS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES AND THEIR UNIVERSAL FEATURES. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(4), 500-503.
23. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARING GENDER XUSUSIYATLARI. *World of Science*, 6(5), 167-169.
24. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2023). O'ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARINING JAMIYATDAGI TUTGAN O'RNINI VA ULARNING O'RGANILGANLIK DARAJASI. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 2(14), 74-76.
25. Bafoeva, R. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING SHAKLLANISH VA O'RGANILISH MASALALARI. *Научный Фокус*, 1(3), 29-31.
26. Xasanova, S., & murodova, D. (2023). REPRESENTATION OF THE SYSTEMIC RELATIONS OF RUSSIAN VOCABULARY IN PROVERBS AND SAYINGS. *Modern Science and Research*, 2(10), 276-280. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/24346>
27. Xasanova, S. (2023). USING EXPRESSIVE VOCABULARY IN RUSSIAN PROVERBS. *Modern Science and Research*, 2(10), 403-408. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25248>
28. Баходировна, Х. Ш. (2023). Гендерная Лексика В Русском Языке. *International Journal of Formal Education*, 2(11), 324-331. Retrieved from <http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/1505>

29. Hasanova, S. (2023). SYSTEM RELATIONS IN THE RUSSIAN LANGUAGE VOCABULARY. *Modern Science and Research*, 2(9), 72–74. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23900>
30. Хасанова, Ш. Б. (2023). РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ СИСТЕМНЫХ ОТНОШЕНИЙ РУССКОЙ ЛЕКСИКИ В ПОСЛОВИЦАХ И ПОГОВОРКАХ. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(4), 1220-1226.
31. Nigmatova Gulnoz Khamidovna, & Khasanova Shakhnoza Bakhodirovna. (2022). System Relations in the Vocabulary of the Russian Language. *Global Scientific Review*, 3, 44–48. Retrieved from <https://www.scientificreview.com/index.php/gsr/article/view/22>
32. Bobohusenov, A. (2023). BUXORO VOHASINING ANTIK DAVRI YODGORLIKLARI. *SCHOLAR*, 1(28), 298-302.
33. Akmal, B. (2023). QADIMGI BAQTRIYA MADANIYATI VA YODGORLIKLARI TIPOLOGIYASI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(7), 100-102.
34. Akmal, B. (2023). BUXORO VOHASI QOYATOSH SURATLARINING DAVRIY TASNIFI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 29(1), 142-146.
35. Bobohusenov, A. (2023). QADIMGI VARAXSHA DEVORIY GANCH VA LOY BEZAKLARI. *SCHOLAR*, 1(28), 303-308.
36. Akmal, B., & Ismat, N. (2023). BAQTRIYANING BRONZA DAVRI ARXEOLOGIYA YODGORLIKLARINING JOYLASHUVI VA MODDIY MADANIYATI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 73-80.
37. Fayzullayeva, N. S. qizi . (2023). Theoretical Views on the Use of the Term "Concept" in Cognitive Linguistics. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(5), 27–31. Retrieved from <https://www.inovatus.es/index.php/ejine/article/view/1685>
38. Fayzullayeva, N. (2023). USAGE OF THE FLORA IN THE EARLY MODERN ENGLISH POETRY. *Modern Science and Research*, 2(9), 36–39. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/24078>
39. Sur'at qizi Fayzullayeva, N., & Kilicheva, M. R. (2022). UOLT UILTMAN NASRIDA “AMERIKA ORZUSI” KONSEPTI. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING*, 1(8), 574-576.
40. Fayzullayeva, N. (2023). THE CONCEPT OF THE AMERICAN DREAM AND WALT WHITMAN. *Solution of social problems in management and economy*, 2(11), 137-142.
41. Fayzullayeva, N. (2023). THE ROLE OF THE AMERICAN DREAM IN UOLT WILTMAN’S POEMS. *Modern Science and Research*, 2(10), 714–718. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/24676>